

ANYANYELVOKTATÁS – MIÉRT ÉS HOGYAN? A JELENLEGI TANKÖNYVEK KRITIKÁJA

MOTHER TONGUE EDUCATION - WHY AND HOW? CRITICISM OF THE CURRENT TEXTBOOKS?

Kozmács István^{1*}

¹ Alapismereti és Szakmódszertani Tanszék, Pedagógusképző Kar, Pallasz Athéné Egyetem, Kecskemét, Magyarország

---

Kulcsszavak:

tankönyv
nyelvtan
alsó tagozat

Keywords:

textbook
grammar
elementary school

Cikktörténet:

Beérkezett 2016. október 10.
Átdolgozva 2016. október 31.
Elfogadva 2016. november 5

Összefoglalás

Jelen írás az alsó tagozatos, azon belül is a 3. osztály számára írt kísérleti anyanyelv tankönyvet vizsgálja. A vizsgálat célja annak kimutatása, hogy a tankönyv hogyan és mennyiben segíti a diákokat a tananyag vonatkozó részének megértésében, elsajátításában.

Abstract

This article inquires into the experimental textbook of the mother tongue education in the elementary school. The purpose of the study is to show how and what helps or interferes the textbook students understand and learn the investigated section of the curriculum.

---

1. Bevezetés

Jelen írás az alsó tagozatos, azon belül is a 3. osztály számára írt kísérleti anyanyelv tankönyvet vizsgálja. A vizsgálat célja annak kimutatása, hogy a tankönyv hogyan és mennyiben segíti a diákokat a tananyag vonatkozó részének megértésében, elsajátításában.

2. Tankönyvek vizsgálata: cél és módszer

A tankönyvek vizsgálatának legalább két eljárása van. A *tankönyvértékelés* alapvetően egy adott tankönyv megfelelőségét vizsgálja, azaz azt, hogy a tankönyv mennyiben és hogyan felel meg a tantárgyi követelményeknek, az oktatott korosztály kognitív képességeinek, az adott tudományterület megállapításainak. A *tankönyvkutatás* az adott tankönyv hatékonyságának megállapítására fekteti a hangsúlyt, azaz célja annak vizsgálata, hogy a tankönyv milyen mértékben és milyen irányba befolyásolja az oktatási folyamat során a tanulókat. A kutatás során legalább három szempontot érvényesítenek: megvizsgálják a tankönyv hatását a tanulási folyamatokra, a diákok teljesítményére, és mérik a diákok tudását (Kojanitz 2005: 137–139).

Írásom a tankönyv hatékonyságát kívánja vizsgálni, de figyelmet fordít arra is, hogy tartalma mennyiben felel meg a nyelvészet jelen megállapításainak. Teszem ezt annak ellenére, hogy evidencia a tankönyvekkel foglalkozó szakirodalomban, hogy egy tankönyv megállapításainak

---

* Prof. Dr. Kozmács István:
E-mail: kozmacs.istvan@tfk.kefo.hu

összhangban kell állniuk az adott szaktudománnyal. Az alsó tagozaton alapozó ismereteket adunk: ha már itt hamis képet tárunk a diákok elébe, a későbbiekben nehezen tudjuk javítani. Elengedhetetlen az is, hogy a tankönyv szerzője tegye egyértelművé: milyen tudományelméleti pozíció mentén dolgozta fel, s milyen szempontok alapján válogatta a tananyagot, s az is elvárás egy jó tankönyvvel szemben, hogy bemutassa a különféle tudományelméleti felfogásokat az ismeretekhez való hozzájutás lehetőségeivel együtt (Dárdai 2002: 63).

Kevésbé köztudott – és ennek következtében a tankönyvszerzők (különösen az alsóbb osztályok számára) sok esetben annak tudatosítása nélkül alkotják meg szövegeiket, hogy figyelembe vennék –, hogy a tankönyvi szöveg nem egyszerű szöveg, hanem szakszöveg – legyen szó bármelyik oktatási színtről, illetve tantárgyról. Ebből következően alapvetően a szaknyelvet kell használnia a szerzőnek – ezzel eleget tesz a szókincsfejlesztés követelményének is –, mégpedig oly módon, hogy biztosítsa, segítse a diákok számára a szaknyelvhez kapcsolódó szakmai kommunikációs (produkciós) és szakszöveg alkotási és szakszöveg értési (receptiós) képességének fejlődését.

A szakszövegértés ugyanis egy olyan „komplex, célorientált információfeldolgozás, ahol is a befogadó a szakszövegben meglévő kognitív tartalom mentális reprezentációját végzi” (Tolnai 2007: 357), és az interakció a szöveg által kínált jelzések és az egyén háttérismeretei között játszódik le. Éppen ezért a tankönyvkutatás fontos részét képezik a terminológiai vizsgálatok, mivel a terminusoknak a tanulók tudásszintjéhez mérten kell közvetíteniük a tudományos ismereteket. A tankönyvi terminusok is hálózato(ka)t alkotnak, ami(k) megteremti(k) a koherenciát. Fontos arról is tudomással lennie a tankönyv alkotójának, hogy a szakszövegek terminusainak hálózata(i) kapcsolatban állnak a szövegalkotó (a tankönyvszerző) tudáshálójával, ami befolyásolja a szöveg létrehozását, és ez a tudásháló kapcsolatba kerülve a befogadó (a diák) előzetes ismereteivel, befolyásolja – segíti vagy nehezíti – a megértést (Fóris 2010: 230–231).

A tankönyvi szövegnek a szépirodalmi szövegekkel szemben olyannak kell lennie, amely fokozottan veszi figyelembe a befogadó – a hallgató, a diák – információs állapotát, mivel egy világ (itt: szövegvilág) bármely referense elérhető ugyan egy rákövetkező világból (azaz itt egy későbbi szövegből), de fordítva ez nem lehetséges (Kárpáti 2006: 186). Abból kiindulva – képviseljünk bármilyen elméleti keretet –, hogy a hallgató információs állapota egy óriási, gazdagon strukturált rendszer, amely enciklopédikus vagy nem-lexikai típusú adatokat is tartalmaz, a tankönyvszerzőnek ezt is figyelembe kell vennie.

Ez azzal jár a tankönyvek esetében is, hogy mivel a megvalósuló „nyelvi forma és a statikus világmodell [értsd: a tankönyvi szöveg világmodellje az adott témakörben] közé be kell iktatni egy folyamatosan fejlődő reprezentációt [a tanuló szövegfeldolgozását]... ezért ebben a megközelítésben egy mondat jelentése a hallgató információállapot-változásában ragadható meg” (Alberti 2000: 12). Másképpen: a mondat, a szöveg megértése azt jelenti, hogy a befogadó információállapota megváltozik: egyszerűbben szólva, többet tud, mint előtte.

Mindebből következően a tankönyvi szövegnek olyannak kell lennie, amelynek szakterminusai első megjelenésükkor megfelelően nagy hírértékkel rendelkeznek. Mivel általában teljesen új elemként tűnnek fel a befogadó világában, ezért kellő előkészítést és bevezetést igényelnek. Megjelenésükkor nem lehet a hírértékük olyan nagy, hogy az megértési zavart okozzon. Másképpen: súlyos hiba, amikor egy terminus úgy jelenik meg első ízben a szövegben, hogy nem kapcsolódik egy korábbi világhoz, szöveghez. Hasonlóképpen problémát okoz, amennyiben egy terminust úgy használunk, hogy annak hírértékét „banálisnak” tételezzük, azaz úgy véljük, hogy a befogadó számára az új megnevezés reprezentálása egyszerű, mivel az már az ismert világhoz tartozik.

3. A vizsgálat tárgya

A továbbiakban egyetlen tankönyv egyetlen fejezetének elemzésével bemutatom, hogy a magyar oktatási rendszerben elfogadott és támogatott alsó tagozatos anyanyelvtankönyvek miben és miért nem felelnek meg a fentebbi kritériumoknak.

A szóban forgó tankönyv a Magyar nyelv és irodalom tantárgy 3. osztályos anyanyelvkönyve, az elemzésre választott rész *A jövőben következnek* címet viseli, és az *Igeidők* tananyagrésze eleme*. Mindez alapján jogosan következtetünk arra, hogy a tankönyvszerző(k) célja valószínűleg az ige jövő idejű alakjának a megtanítása lesz.

Azonban a tankönyv korábbi részeinek ismeretében azt mondhatjuk, hogy a gyermekeknek már ismerniük kell az ige jövő idejű alakját. Ha feltesszük a kérdést, miért hasznos vagy jó az, ha egy 10 éves gyerek ismeri anyanyelve által beszédében rendszeresen és jól használt igealakjainak felépítését és elnevezését, meglehetősen nehezen tudunk rá választ adni. A Nemzeti Alaptanterv kompetenciaalapú megközelítésébe ugyanis nem fér bele a grammatika tanítása. Ennek megfelelően, helyesen, a fejlesztési feladatokat bemutató részben nem is szerepel semmilyen grammatikára utaló követelmény (kivéve: szótó és toldalék). Megtaláljuk viszont a közműveltségi tartalmak között (Nat 2012: 10671): „5.4. Szófajok — ige, főnév, melléknév, számnév, névelő, névutó, személyes, kérdő, mutató névmás.”

Az anyanyelvi nevelés azon része, amely során grammatika oktatása történik, az alsó tagozatban számos kérdést vet fel. A korosztály ugyanis nem tud még eredményes műveleteket végezni absztrakt fogalmakkal, illetve „a gyermekek képesek ugyan absztrakt fogalmak használatára, de ez csak a konkrét tárgyakra korlátozódik – vagyis azokra a tárgyakra, amelyek számukra érzékszervileg hozzáférhetőek” (Atkinson et al. 1999: 71). A grammatika oktatás során elfeledkezünk erről, és nem tárgyakkal végeztetünk műveleteket, hanem konstruktumokkal, azaz elméleti fogalomalkotási munka (más néven operacionalizálás) révén létrehozott elvont jelentésű fogalmakkal. A nyelv maga egy elvont rendszer – semmilyen tárgy, anyag nem kapcsolható hozzá –, s a nyelvre vonatkozóan (a nyelvre vonatkozó ismeretek feldolgozás során) minden esetben csak és kizárólag elvont fogalmakkal dolgozunk. Az alábbi konkrét példán bemutatom, miféle problémákat vet ez fel, és miért fontos a pontos fogalomhasználat.

3.1. A tankönyvi feladatok és megtanulandók

A tankönyvi rész első feladata a következő:

A jövőben következnek

Figyeld meg a fejezetnyitó kép jövőt ábrázoló részletét! Te milyenek képzeled el a jövőt? Mesélj róla!

1. a) Beszéljétek meg csoportban, kik kinek mondhatják a következő mondatokat! Játsszátok el csoportonként az egyik helyzetet!

Délután sok-sok úrcsontot **fogsz kapni** tőlem.
Egy héten belül új pórázt **fogok vásárolni** a kutyámnak.
Holnaptól már az új repülődeszkámat **fogom használni** felszolgáláskor.
A **jövő héten** a két unokámmal újra **eljövünk majd** ebbe a cukrászdába.
Úgy tűnik, **holnap** szükségem **lesz** a szép barna esernyőmre.

b) Keresd meg a mondatokban az időre utaló kifejezéseket! Beszéljétek meg, hányféleképpen fejeztük ki a jövő időt a fenti mondatokban!

1. ábra Az 1. feladat szövege a 90. oldalon

A feladat a) része kommunikációs, motiváló gyakorlat. A példamondatok mindegyike tartalmaz egy időhatározót és egy jövőre vonatkozó igealakot, mindkettőt jól láthatóan kiemelve. Figyeljük meg, hogy miközben a tananyagrésze az idővel foglalkozik, nem segíti a tanulókat abban,

* <https://player.nkp.hu/play/173475/false/undefined> [2016. október 21.]

hogy az időre koncentráljanak a válaszadásuk során. A feladatot így kellett volna megfogalmazni: ... *kik, kinek és mikor mondhatják...*

A feladat b) a része arra szólít fel, hogy a tanulók keressék meg az időre utaló kifejezéseket, és figyeljék meg, hányféleképpen fejezték ki a jövő időt a mondatokban. A feladat megfogalmazása problémás: nem tudhatjuk, mit jelent a mondat „időre vonatkozó” kifejezése: az időre utaló határozókat kell megkeresni vagy ezek mellett az igealakokat is? Nem segít a válaszadásban az sem, ha továbbolvassuk a feladatot: mert nem tudjuk, hogy a „jövő idő kifejezése” ebben a megfogalmazásban mit jelent: csak a jövőre utaló igealakokat vagy a határozókat is.

A második feladat a következő:

2. Csoportban dolgozzatok!

**a) Alakítsátok az első feladat mondataiban az igéket először jelen, majd múlt idejűvé!
Mely szavakat kell még kicserélnetek? Miért?**

b) Olvassátok fel az átalakított mondatokat!

2. ábra A 2. feladat szövege a 90. oldalon

Ez a feladat komoly munka elé állítja a tanulót. Oldjuk meg, és meglátjuk, miféle problémákba ütközünk.

- (1) **Délután** sok-sok úrcsontot **fogsz kapni** tőlem.
  - a) **Délután** sok-sok úrcsontot **kapsz** tőlem.
  - b) **Délután** sok-sok úrcsontot **kaptál** tőlem.
- (2) **Egy héten belül** új pórázt **fogok vásárolni** a kutyámnak.
  - a) **Egy héten belül** új pórázt **veszek** a kutyámnak.
  - b) **Egy héten belül** új pórázt **vettem** a kutyámnak.
- (3) **Holnaptól** már az új repülődeszkámat **fogom használni** a felszolgáláshoz.
  - a) **Holnaptól** már az új repülődeszkámat **használok** a felszolgáláshoz.
  - b) ? **Tegnaptól** már az új repülődeszkámat **használtam** a felszolgáláshoz.
  - c) ? **Tegnap** már az új repülődeszkámat **használtam** a felszolgáláshoz.
- (4) **A jövő héten** a két unokámmal újra **eljövünk majd** ebbe a cukrászdába.
  - a) ? **A héten** a két unokámmal újra **eljövünk** ebbe a cukrászdába.
  - b) ? **A múlt héten** a két unokámmal **eljöttem** ebbe a cukrászdába.
- (5) Úgy tűnik, **holnap** szükségem **lesz** a szép barna esernyőmre.
  - a) ?Úgy tűnik, **ma** szükségem **van** a szép barna esernyőmre.
  - b) **Tegnap** szükségem **volt/lett** a szép barna esernyőmre.

Jól látható, hogy az ige grammatikai idejének megváltozásával egyidejűleg az (1) és a (2) mondat esetében nincs szükség semmilyen más elem megváltoztatására – ez abból következik, hogy az időhatározók jelentésében nincs benne a 'beszédidőt megelőző vagy követő idő' jelentéselem, ezért ezek a határozószavak állhatnak bármilyen grammatikai időt kifejező igealakkal, mivel ezek nem kötött igeidejű határozószók. Ezzel szemben a *holnap* és a *jövő héten* kötött idejű határozók tartalmazzák a 'beszédidőt követő időben' jelentéselemet, és ezért azok nem egyeztethetők össze olyan grammatikai időt kifejező elemmel, ami nem vonatkoztatható a jövőre (és mint ez is látható, ez a mai magyar nyelvben kizárólag a *-t* jeles múlt idejű igealakokra igaz).

A kérdőjellel ellátott mondatok számos – az adott tankönyvi részen túlmutató – problémát indukálnak.

A (3c) mondat esetében ugyanis a *tegnaptól* szóalak – azaz a *holnaptól* analógiájára alkotott határozó az adott helyzetben – egy érdekes mondatot eredményez:

- (3b) ? **Tegnaptól** már az új repülődeszkámat **használtam** a felszolgáláshoz.

Ebben a mondatban ugyanis a beszélő szituációhoz való viszonyának megállapítása meglehetősen bonyolult. Ennek a mondatnak a beszédideje a *ma* lehet (mivel a *tegnap* a *má*hoz viszonyítva létezik). Amennyiben a beszélő használja a repülődeszkát, akkor a korrekt mondat:

(3d) **Tegnaptól** már az új repülődeszkámat **használok** a felszolgáláshoz.

Amennyiben viszont a beszélő meséli a történetét (azaz mindez a mondat elhangzása előtti időre vonatkozik), akkor sem használható a fentebbi, kérdőjellel megjelölt (3c) mondat. Ebben az esetben az *előző naptól* szerkezetet kell alkalmazni. Ebben az esetben tehát nem szavakat kell kicserélni (megjegyzendő, hogy valójában egyetlen esetben sem szavakat, hanem mindig szóalakokat kell cserélni a mondatban), hanem meg kell változtatni a határozó alakját és szófaját (a *tegnaptól* ui. a *tegnap* főnév ragos alakja, a *tegnap* viszont határozószóval kifejezett határozói mondatrész jelen esetben), illetve megváltozik a mondat kontextusa is.

A (4a) és (4b) mondatok más ok miatt okoznak gondot. Az első esetben feltehetőleg a szerzők azt várják, hogy hagyják el a tanulók a *majd* időhatározó szót, mivel a mondatban szereplő igealak már grammatikailag jelen idejű. A probléma az, hogy a *majd* határozószó elhagyása ellenére is a jövőre fog vonatkozni a mondat, ugyanis az igekötős befejezett jelentéstartalmú igék jelen idejű alakja minden esetben a jövőben befejeződött cselekvésre utalnak*. S ez még nem minden! Mivel a beszélő abban cukrászdában van, ahová a héten eljön, az csak a jövőben történhet, mert el kell hagynia a cukrászdát, hogy visszatérhessen. A mondat ugyanilyen értelmű lesz abban az esetben is, ha a perfektíváló igekötőt elmarad:

(4c) **A héten** a két unokámmal újra **jövünk** ebbe a cukrászdába.

A (4b) mondat esetében a gondot az okozza, hogy ebben a formájában ez a mondat befejezetlennek tűnik, mivel meglehetősen nehéz egy olyan beszédhelyzetet elképzelni, amiben valaki valakinek ezt a mondatot anélkül mondaná, hogy annak ne lenne folytatása, szemben az eredeti példamondattal, amelyek társalgást vagy szöveget záró mondatok lehetnének, míg ez az utóbbi szövegkezdő. Azt tapasztalhatjuk tehát, hogy az igealak egyszerű átalakítása problémát vet fel, azaz a transzformáció egy az egyben nem hajtható végre.

A két feladat után következik a fejezetrész első megtanulandó anyaga, az ismeretek összefoglalása:

A jövő idejű igék azt fejezik ki, hogy a cselekvés, történés, létezés a jövőben fog végbemenni, az állapot a jövőben következik be.

3. ábra Megtanulandó a 90. oldalon

Ebben a pillanatban tekintsünk el attól, hogy ez a mondat mennyiben értelmezhető egyáltalán egy 8–10 éves gyermek számára, figyeljünk fel arra, hogy a definiált, kiemelt fogalom (jövő idejű igék) tökéletesen értelmezhetetlen. Az eddigiek alapján nem tudjuk, nem tudhatjuk, hogy ezek az igék az *idő grammatikai kategóriája (tense)* felől jövő idejűek-e, vagy a *fizikai időre (time)* vonatkozó jelentésük alapján tekinthetők jövő idejűeknek. Ez nem véletlen: a tankönyv szerzői számára nem létezik ez a probléma.

Néhány oldallal korábban található ugyanis a következő megtanulandó anyag:

* Egyszerű teszttel igazolható az állítás: *Most írom a leckét* <> **Most megírom a leckét*. Az utóbbi mondat csak egyféleképpen értelmezhető: 'most jött el a pillanat, hogy megírom a leckét, azaz nekifogok, meg fogom írni'. A mondatnak nincs olyan olvasata, hogy 'most éppen folyamatban van a lecke írása' (ezt jelöli a mondat előtt a csillag)

Az ige a szám és személy mellett arról is tudósít, hogy a cselekvés, történés, létezés mikor zajlik, illetve az állapot, érzés mikor van jelen éppen. Az ige állhat múlt, jelen vagy jövő időben.

4. ábra Definíció a 84. oldalon

Sem az utóbbi, sem a 3. ábrán olvasható definíció esetében nincs azonban arról szó, hogy ezek igealakok (szóalakok) lennének, amelyeknek önálló jellemzőik vannak. Valamivel előrébb, a 87. oldalon található a jelen idő definíciója, annak említése nélkül, hogy annak is van alaki jellemzője (az szerepel csupán, hogy a jelen idejű ige éppen most vagy általában zajló cselekvést fejez ki). A múlt időt tárgyaló részben arról nincs szó, hogy mit jelent a múlt idejű igealak, csak azt kell elsajátítani, hogy magánhangzó után egy *t*, mássalhangzó után kettő *t* a toldalék. A jövő idő esetében két bekeretezett részt találunk. Az egyiket már láttuk (mit fejez ki a jövő idejű ige), a másik a következő, a 3. feladat után található:

3. Melyik keretbe helyeznéd el az alábbi, jövő időt kifejező igét, szó szerkezeteket? Nevezd meg a betűjelet és a keret színét!

- a) ugrálni fog   b) szánkózni fogtok   c) holnap megírom
d) leszünk   e) délután vásárolunk majd   f) leszek

lesz
lesztek
lesznek

játszani fogunk
kelni fognak
rajzolni fog

holnap segít majd
a jövő héten kérem el
később megoldjuk

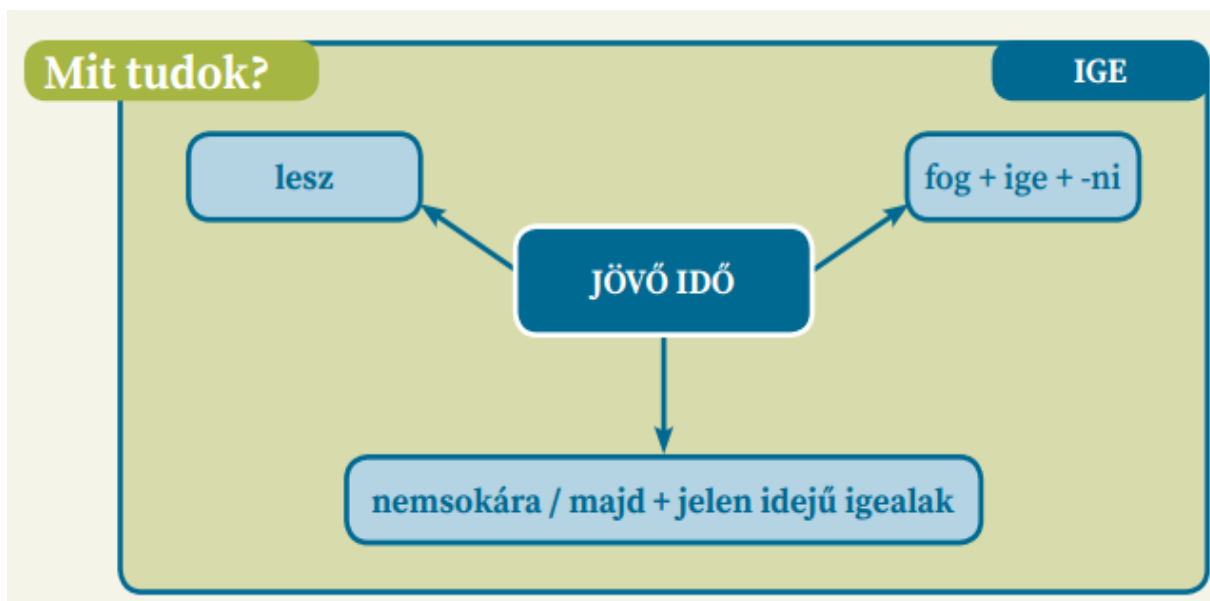
5. ábra 3. feladat a 90. oldalon

A megoldás nyilvánvalóan az, hogy a *lesz* ige alakjait a zöld, a jövő idejű alakokat a piros, a többi meg a kék háttérű dobozba tegyék be a tanulók (figyeljük meg, hogy a feladat különböző színű keretéről beszél, miközben minden doboz egyformán késsel van bekeretezve). Ez a feladat kívánja összefoglalni az eddigieket, amit a tankönyv a 3. feladat alatt így fogalmaz meg:

A jövő időt kifejezhetjük a *lesz* jövő idejű igével, az igetőhöz kapcsolt *-ni* toldalék és a *fog* szócska együttes használatával (aludni fog), valamint a jelen idejű igealakhoz kapcsolódó, jövőre utaló más szófajú szavakkal, szó szerkezetekkel (majd, később, jövő héten, nemsokára).

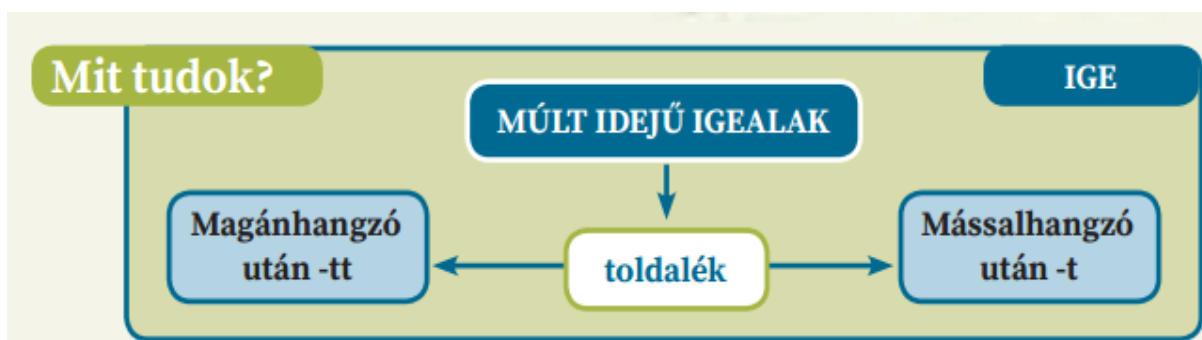
6. ábra Definíció a 90. oldalon

Ugyanezt így összefoglalva is megtaláljuk egy, a tankönyv által gondolattérképnek nevezett ábrában is:

7. ábra Gondolattérkép a 91. oldalon

Ha ezt összevetjük ezt a képet a múltat összefoglaló ábrával, akkor azt tapasztaljuk, hogy a két ábrázolás eltérő információkat tartalmaz.

8. ábra Gondolattérkép a 89. oldalon

Azt tapasztalhatjuk, hogy a tankönyv szerint van múlt idejű igealak, miközben nincs jövő idejű igealak. Megtudjuk, hogy a jövő időt (time) hogyan fejezhetjük ki, de nem tudjuk meg, hogy ezt hogyan tehetjük a múlt idő (time) esetében.* Viszont a korábban tanultakkal szemben (és nem azzal összekapcsolva, azt kiegészítve) megtudjuk, hogy van jelen idejű igealak (ld. 6. ábra, 7. ábra, miközben sem itt, sem korábban nem volt szó arról, hogy ez az igealak hogyan is néz ki), ami jövőt is kifejezhet, a tankönyv szerint valamilyen jövőre utaló határozóval.

Mindezek alapján egyértelmű: a szerzők jövő idő alatt a fizikai időt (time) értik, és szándékukban sem áll a tanulókat megismertetni a magyar igeidő rendszer jövő idejű rendszerével.

A megtanulandó rész azonban ennél súlyosabb gondokkal is küzd. Vegyük sorba ezeket:

- 1) a *lesz* nem jövő idejű ige, hanem jelen időben áll, csak jelentése vonatkozik a jövőre
- 2) a jövő idejű igealak megnevezés nélkül megadott **igető+ni+fog** példája tökéletesen alkalmatlan a jelenség szemléltetésére: az *aludni fog* esetében ugyanis az *alud-* az igető, amely a gyermekek számára teljességgel értelmezhetetlen, mivel ehhez afféle tőtani ismeretekre lenne szükségük, amely szerint az *alszik* ige egy olyan ige, amelynek egészen

* A múltból is beszélhetünk jelen időt használva és a jövőről is múlt időt használva: „Belépett, leült, megfogta a könyvet. Nézem, ahogy felemeli. De már le is tette.” ~ Majd ha hazamentem és megcsináltam a tornagyakorlatokat, utána fogok csak tanulni.

más töve szerepel a múlt, mint a jelen idejű igealakok esetében: *alud-t*-am, illetve *alsz-om* (megfelelő példa let volna *ülni fog*).

- 3) a megtanulandó szövegrészből megtudjuk, hogy van jelen idejű (tense) igealak, amihez más szófajú szavakat kapcsolva utalhatunk a jövő időre (time). A szövegrész téved: nem a más szófajúság a lényeges, hanem az hogy időhatározók legyenek [nyilván azért nem ez van itt, mert ezt még meg kell tanítani – később, de lehetne alkalmazni az *időre vonatkozó kifejezés* terminust]. A példaként megadott szavak nem jók, mivel közöttük három olyan szó található, amivel minden nehézség nélkül kapcsolható össze múlt idejű igealak (tense) is: **majd** amikor meglátta, odakiáltott; **később** csinálta meg, nem azonnal; **nemsokára** aztán megjöttek ők is [azaz csak egy példa megfelelő, a jövő héten].

Áttekintve a tankönyv feladatait, az összefoglalt tudnivalókat, megállapíthatjuk, hogy a tankönyvi anyag célja nem a jövő idejű igealak (tense) megtanítása, hanem annak, hogy a jövő időt (time) hányféleképpen lehet a magyarban kifejezni. Azonban sem korábban sem később nincs szó arról, hogy a magyarban a múlt és jelen időalak (tense) mellett van egy harmadik igeidőalak is, a jövő időé.

4. Összefoglalás

Milyen tehát ez a harmadikos anyanyelv tankönyv, mennyiben felel meg egy tankönyvvel szemben támasztott követelménynek, azaz „a tankönyv milyen mértékben és milyen irányba befolyásolja az oktatási folyamat során a tanulókat”.

A válaszuk a vizsgált részlet alapján egyértelműen az, hogy ez a tankönyv nem segíti, ellenkezőleg, megnehezíti a tanulók rendszerezett ismeretszerzését. Ennek egyik oka, hogy a szerzők nem tudják konzekvensen alkalmazni a szakterminológiát – amit egyébként meg kellene tanítaniuk:

- 1) A tankönyvszerzők számára a **szó–szóalak** dichotómia nem létezik. Megfigyelhető, hogy mindig szavakról beszélnek*, kivéve, amikor a jelen idejű igealak szószerkezetet említik. Ennek ellenére számukra a *leszek, leszünk, lesznek, lesztek* **szó** (vö. 3. és 4. feladat), annak ellenére, hogy ezek természetesen jelen idejű igealakok (a 2. feladatban is igéket és nem igealakokat alakított át más igealakokká).
- 2) A szerzők nem tesznek különbséget **szószerkezet** és **igealak** között. Számukra az *aludni fogok, látni fogod, hintázni fogsz* stb. nem **jövő idejű igealakok** (tense), hanem szószerkezetek (vö. 3. és 4. feladat).
- 3) A szerzők nem tesznek különbséget a **fizikai idő** (time) és a **grammatikai időkategória** (tense) között.
- 4) A szerzők nem tudatosították magukban, hogy valójában minek az ismeretét várják el a tanulóktól a tananyag elsajátítása után (abban ugyanis biztosak lehettek, hogy a gyermekek a tananyagban szereplő ismerettel rendelkeznek: mondataikban, szövegalkotásuk során ennek megfelelően járnak el).

A másik ok, hogy nem tudjuk meg, hogy az igeidőnek mint grammatikai kategóriának a megtanításának mi a célja: mit akar ez a tankönyvi fejezet elsajátíttatni? És főleg: amit meg akar taníttatni, azt miért teszi? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása a magyar alsó tagozatos anyanyelvi oktatásnak alapkérdése, és nagyon fontos lenne minél hamarabb választ találni rájuk. Nem elegendő a Nemzeti alaptantervre hivatkozni.

Irodalomjegyzék

- [1] Alberti, Gábor 2000. Lifelong Discourse representation Structure. In: Poesio–Traum: Gothenburgh Papers in Computational Linguistics 5. Gotheborg University, 13–20.
 [2] Atkinson, Rita L.– Atkinson, Richard C.–Smith, Edward E.–Bem, Daryl J.–Nolen-Hoeksema, Susan 1999. Pszichológia. Budapest. Osiris Kiadó. 1999
 [3] Dárdai Ágnes 2002. A tankönyvkutatás alapjai. Budapest–Pécs. Dialóg Campus Kiadó.

* Már második osztályban megtanítják pedig, hogy a mondatban szereplő toldalékos szavak szóalakok.

- [4] Fóris Ágota 2010. Tankönyvvizsgálatok terminológiai és szövegnyelvészet szempontból. In: Fóris Ágota szerk. Magyar Terminológia. 3. évfolyam. 2. szám. Budapest.
- [5] Kárpáti Eszter 2006. A szöveg fogalma. Typotex, Budapest.
- [6] Kojanitz László 2005. Tankönyvanalízisek. In.: Iskolakultúra 2005/9. 135–143.
http://epa.oszk.hu/00000/00011/00096/pdf/iskolakultura_EPA00011_2005_09_135-143.pdf, letöltve 2016.9.01.
- [7] Tolnai Zsuzsa 2007. A szakszöveg értési folyamat dimenziói – szakszöveg értési stratégiák. In.: Gecső Tamás–Sárdi Csilla szerk. Nyelvelmélet – nyelvhasználat.